

ZNAČAJAN DOPRINOS HRVATSKOJ ČAKAVOLOGIJ

*Iva Lukežić, TRSATSKO-BAKARSKA I CRIKVENIČKA
ČAKAVŠTINA*

Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1996.

Hrvatski jezik čine tri organska narječja: čakavsko, kajkavsko i štokavsko. Ta su tri narječja dobila ime po oblicima upitno-odnosne zamjenice (ča, kaj, što). Narječje se sastoji od dijalekata koji su hijerarhijski niži od narječja. To znači da svako narječje ima više dijalekata. Dijalekt čini skupina govora, a skupine su govora sastavljene od mjesnih govora. Mjesni je govor dijalektološka jedinica najnižega ranga s jasno definiranim inventarom i strukturom. Mjesni govor predstavlja potpunu realizaciju sustava na malom prostoru. Narječja i dijalekti jesu apstraktni sustavi što znači da njima "ne pripadaju sve osobine koje se nalaze u pojedinim mjesnim govorima, nego određena količina važnijih zajedničkih osobina koje - upravo po kriteriju zajedništva - smatramo tipičnim za pojedini dijalekt i narječje" (Milan Moguš).

Knjiga Ive Lukežić *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština* već u naslovu kaže da će biti riječ o jednom tipu govora što pripadaju čakavskom narječju. Autorica je u naslovu knjige dala zemljopisnu i jezičnu odrednicu tih govora, a u samom ih djelu naziva i *primorski ekavski poddijalekt*. Prama gore rečenoj podjeli, knjiga Ive Lukežić govori o jednom poddijalektu čakavskoga narječja. Dijalekt čakavskoga narječja kojem pripadaju trsatsko-bakarski i crikvenički ekavski govori jest sjeve-

rozapadni ekavski. Trsatsko-bakarskom i crikveničkom čakavštinom, odnosno primorskim ekavskim poddijalektom govori se u ovim mjestima: Trsat, Sušak, Gornja Vežica, Donja Vežica, Kostrena, Bakar, Draga, Vitoševo-Sveti Kuzam, Meja, Kukuljanovo, Škrljevo, Krasica, Praputnjak, Ponikve, Plosna, Gornje Jelenje, Mrzla Vodica, Crikvenica.

Iva je Lukežić sa Sveučilišta u Rijeci poznati čakavski dijalektolog. Godine 1990. objelodanila je knjigu *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, a njezin magistrski rad i doktorska disertacija također se bave čakavskim narječjem.

U uvodu *Trsatsko-bakarske i crikveničke čakavštine* upoznati smo s povijesti istraživanja ovih govora. Autorica upozorava kako je prvi istraživač na tom području bio Fran Mikuličić, svećenik rodom iz Krasice nad Bakrom. On je 1876. godine objelodanio *Narodne pripovietke i pjesme Hrvatskoga primorja*, a u uvodu svoje knjige daje i nekoliko primjedaba o jeziku tih pripovijedaka i pjesama. Premda su jezične napomene samo usputne, utjecale su na onodobne dijalektologe, pa ih oni često citiraju kada pišu o čakavštini. Sljedeći je istraživač Aleksandar Belić koji je 1912. godine opisao govore na obalnom potezu od Trsata do Novoga i u zaobalju od Grobnika do Bribira. U samu je jezičnom opisu Belić korektan, ali, po zapažanju Ive Lukežić, "kad bi se

odmakao od egzaktnih jezičnih činjenica", bio je sklon navlačenju na svoja ideološka stajališta. Iva Lukežić posvećuje dosta (kritičke) pozornosti Beličevu radu. To joj omogućuje, uz teoretsko znanje i izvrsno poznavanje terena. Sama je autorica u pravom smislu dijalektolog, pa je velik broj mjesnih govora sama istražila, izradila je brojne upitnike i imade zbirku snimljenih govora iz tih mjesta. Nakon Belića, autorica upozorava na rad narodnoga učitelja Vinka Bujana *Glavne osobine praputnjarskog dijalekta* iz 1937. godine. Iva Lukežić upozorava da Vinko Bujan nije bio dijalektolog, stoga na njegov rad ne gledamo kao na mjerodavnu dijalektološku raspravu, ali on donosi vrijednu i vjerodostojnu jezičnu građu budući da je Bujan izvorni praputnjarski govornik.

O govorima trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa pisala je Iva Lukežić u jednom dijelu svoje doktorske disertacije 1987. zbog čije je izrade obišla i velik dio terena. Autorica je uočila da postoje razlike unutar sjeverozapadnih čakavskih ekavskih govora, upravo između ekavskih govora liburnijskoga tipa s jedne strane i trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa s druge. Osnovna je razlika u tome što su liburnijski govori dosljedno zamijenili svaki *jat* s *e* i u osnovi i u nastavku (*zdeła, va zdele, beleji, beleh*), dok trsatsko-bakarski i crikvenički govori imaju određeni broj riječi s ikavskim refleksom *jata* u osnovi i (rjeđe) u nastavku (tako se pored češćih *pobeć, bleskat, va družine, konjeh, mladićeh* javljaju i oblici *pobić, bliskat*). Ikavizmi su u govorima primorskoga ekavskoga poddijalekta u manjini i ne mogu se objasniti ni jednim jezičnim pravilom. Stoga autorica poziva u pomoć izvanjezične čimbenike. Drži da je riječ o preklapanju dvaju sustava - starijega koji je ekavski i novijega koji je ikavski.

Da je ekavski sustav stariji zaključila je slijedeći nauk Milana Moguša koji tvrdi da je "gramatički morfem pokazatelj sustava" a refleks *jata* u gramatičkim morfemima trsatsko-bakarskih i crikveničkih govora jest ekavski (odstupanja su od toga pravila neznatna). Iva Lukežić drži da se zbog toga može govoriti o ekavskim govorima, jer ikavska naslojavanja nisu bitno narušila taj osnovni sustav.

Akcentuacija primorskih ekavskih govora jest stara ili starija s obzirom na akcenatsku podjelu Milana Moguša. To znači da se tri stara akcenta nalaze na svim starim mjestima. Unutar te osnovne raspodjele naglasaka može u nekim govorima ovoga tipa doći do ujednačavanja naglasnoga mjesta unutar paradigme iste riječi ili unutar istih gramatičkih kategorija.

Iva Lukežić upozorava i na neke morfološke osobitosti trsatsko-bakarskih i crikveničkih govora. Poznato je da u imenica ženskoga roda u hrvatskom jeziku vrijedi pravilo: genitiv jednine jednak je nominativu, akuzativu i vokativu množine. Tako je i u ovim čakavskim govorima. Nastavak je za te padeže ženskoga roda -e (ako je prevladao nastavak tzv. palatalnih osnova), -i (ako je prevladao nastavak tzv. nepalatalnih osnova). U većini čakavskih ekavskih govora nastavak u imenica ženskoga roda za padeže Gjd. te N, A i V mn. jest -i, tj. prevladao je nastavak iz nepalatalnih osnova. Trsatsko-bakarski i crikvenički čakavski govori pokazuju nešto drukčiju sliku. U primorskom ekavskom poddijalektu u nekim se govorima čuva još uvijek razlika između palatalnih i nepalatalnih osnova, što znači da su nastavci različiti u navedenim padežima u zavisnosti o završnom suglasniku osnove: (*ni mi doma*) *ženi*, a (*šal san van s*) *kuće*. U ostalim govorima o kojima piše Iva

Lukežić a) prevladao je nastavak nepalatalnih osnova: (*šal san van s*) *konobi*, (*šal san van s*) *kući* ili b) prevladao je nastavak palatalnih osnova: (*šal san van s*) *konobe*, (*šal san van s*) *kuće*.

Iva Lukežić u svojoj knjizi daje potpun gramatički opis trsatsko-bakarske i crikveničke čakavštine. Opisan je refleks *jata*, naglasni sustav, morfološki sustav. Njezina je metodologija jasna: sve jezične osobine objašnjava, izvodi iz ishodišnoga praslavenskoga i starohrvatskoga sustava, uspoređuje povijesno stanje s današnjim i na kraju izvodi zaključke i tumači jezične pojave. U poglavlju o glagolima, primjerice, saznajemo kako je u sjevernočakavskim govorima dokinuta dvojnost oblika prezenta glagola *biti* i *htjeti*, odnosno, ne postoje tzv. duži i kraći oblici, nego samo kraći i u naglašenim i u nenaaglašenim položajima u rečenici. To znači da se rabi samo *ću, san, ćeš, si, će, je/j* itd., a ne javlja se *hoću, jesam, hoćeš, jesi...* Infinitiv se obično javlja bez krajnjega i: *nać, reć, obećat...* Iz ovoga se izvodi da futur glasi: *ću donest, ćemo se oženit*. Primjećujemo i posebnu tvorbu kondicionala: *bin živel, biš plakala, ne bimo mogli* i sl.

Osim jezičnoga opisa, Iva Lukežić drži da valja voditi računa i o povijesnim podacima. Zbog toga određuje je li neko naselje staro ili novo, kada je izgrađeno, kada se prvi put spominje, što sve može pomoći u objašnjenju nekih jezičnih pojava.

Rečeno je već da je autorica prošla mnoga mjesta sama, istraživala je mnoge govore, koristila se do tada objavljenom literaturom, a kao sveučilišni profesor u Rijeci uključila je i studente u rad. Tako izrijekom navodi ime studentice koja je pod njezinim mentorstvom napisala diplomski rad što ga Iva Lukežić koristi kao građu za knjigu. *Trsatsko-bakarska i*

crikvenička čakavština puna je podataka, autorica daje brojne primjere kako bi podrobno opisala govore ovoga tipa. Stoga ona nije samo opis pojedinih govora, nego pruža i veliku i dobro razvrstanu građu koja može poslužiti kao podloga za neke druge knjige ili znanstvene radove. Čitatelj koji *Trsatsko-bakarsku i crikveničku čakavštinu* uzme u ruke, primijetit će odmah mnogo bilježaka na kraju stranice, ili na kraju poglavlja. Valja reći da su bilješke vrlo zanimljiv dio knjige. U njima možemo naći dosta jezičnih, ali i nejezičnih, primjerice, povijesnih podataka, razmišljanja, kritičkih osvrti na pojedine autore. Iva Lukežić često u bilješkama objašnjava neke lingvističke pojave koje bi valjalo znati da se razumije cijeli tekst. Iz bilježaka saznajemo i značenje pojedinih riječi koje služe kao primjeri nekoj jezičnoj pojavi. Tako saznajemo da *domislet se* znači "sjetiti se", *razmislet se* "predomisliti se", *zmislet se* "izmisliti što, ishitriti, lagati", *svet* je "savjet, razgovor", a *verica* "zaručnički ili vjenčani prsten" itd. Na kraju knjige priložena je *Dijalektološka karta sjevernoga Hrvatskoga primorja sa zaledem* kako bi se i zemljopisno predočio položaj primorskoga ekauskoga poddijalekta i kako bismo vidjeli kojim je govorima taj poddijalekt okružen.

Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština Ive Lukežić namijenjena je dijalektolozima hrvatskoga jezika i općenito slavenskim dijalektolozima. Koristit će je svakako i studenti hrvatskoga jezika i književnosti koji će osim upoznavanja s jednim čakavskim poddijalektom dobiti i znanja iz općeslavenskoga jezika i starohrvatskoga jezika. Valja upozoriti da je autorica profesor hrvatske dijalektologije, povijesti hrvatskoga jezika i općeslavenskoga književnoga jezika pa se ne zadovoljava

samo opisom primorskoga ekavskoga poddijalekta nego svaku jezičnu pojavu želi osvijetliti sa svih strana, pokazati njezin razvitak i objasniti kako je nastalo današnje stanje. Pohvalno je što je u izravan dijalektološki rad uključila i studente hrvatskoga jezika i književnosti, buduće mlade znanstvenike jer oni tako stječu znanja na terenu "iz prve ruke", bilježe svoja jezična zapažanja i opisuju još neopisane govore. To je dvostruki dobitak: hrvatska dijalektologija dobiva popis i opis građe, a student služeći se

već stečenim znanjem razvija kreativnost i obogaćuje svoje jezične spoznaje. Ne treba zanemariti ni to da na taj način mladi stručnjak razvija ljubav prema struci, odnosno prema hrvatskom jeziku. A hrvatski jezik nije samo standardni, književni, koji svaki školovan čovjek mora učiti, nego su to i sva tri hrvatska narječja, njihovi dijalekti, skupine govora i mjesni govori.

Ljiljana Kolenić